



**Наръчник за
институционални
и организационни
заинтересовани страни
относно правото на
информация, правото
на достъп до адвокат
и правото на правна
ПОМОЩ**

Съдържание

Цел на брошурата	03
Преглед на директивите	04
Вътрешни контролни списъци	08
Полицейски управления / разследващи органи	08
Места за задържане	09
Съдилища и прокуратура	10
Органи за правна помощ / Адвокатски колегии	10
Органи за мониторинг/инспекция	11
Проект FULL-PROOF	12

ЦЕЛ НА БРОШУРАТА

Настоящата брошура предоставя на институционалните и организационните заинтересовани страни практически преглед на основните инструменти на Европейския съюз (ЕС) в областта на процесуалните права, по-специално Директиви 2012/13/ЕС (право на информация), 2013/48/ЕС (достъп до адвокат) и 2016/1919/ЕС (правна помощ). Тя предлага ясни насоки за системното прилагане, изискванията за инфраструктура, задълженията за обучение и механизмите за мониторинг, за да се гарантира спазването и ефективното прилагане на тези права.

Въз основа на принципа, че стабилните институционални рамки позволяват адаптирани гаранции, тази брошура предлага практически въпроси, които организации като полицейски управления, съдилища, затвори и обучителни институции трябва да адресират, за да приложат процедурните права. Тя се фокусира върху тези, които управляват институции, развитие на персонал, условия на задържане и обработка на дела от първоначалния контакт до съдебния процес.

Тя се основава на предпоставката, че достъпът до ясна, достъпна и практична информация може да подпомогне спазването на правата, установени в тези директиви на ЕС.

Тези директиви са част от „**Пътната карта за процесуалните права**“ приета през 2009 г., която има за цел да укрепи процесуалните права на заподозрените и обвиняемите в наказателните производства. Тя обхваща също **правото на устен и писмен превод, презумпцията за невинност и правото на присъствие на съдебния процес**, както и **процесуалните гаранции за деца, които са заподозрени или обвиняеми**. Пътната карта беше включена в Стокхолмската програма на ЕС, в която Европейският съвет подчерта, че защитата на правата на заподозрени и обвиняеми е основна ценност на Съюза и е от съществено значение за поддържането на взаимното доверие между държавите членки.



ПРЕГЛЕД НА ДИРЕКТИВИТЕ

Директива 2012/13/ЕС относно **правото на информация** в наказателното производство установява минимални правила за гарантиране, че заподозрените и обвиняемите трябва да бъдат незабавно информирани за (i) своите процесуални права, (ii) причините за ареста/обвинението и (iii) да им бъде предоставен достъп до документите по делото навсякъде в ЕС. По отношение на процесуалните права, те трябва да бъдат незабавно информирани за най-малко следното:

- ✓ Достъп до адвокат
- ✓ Правото на безплатна правна консултация
- ✓ Правото да бъдат информирани за обвинението
- ✓ Правото на устен и писмен превод
- ✓ Правото да запазят мълчание

Освен това, при арест или задържане, **на заподозрените или обвинените лица трябва да бъде предоставено писмено писмо за правата им, написано на ясен и прост език**, като те трябва да имат възможност да го прочетат и да го задържат при себе си. Това писмо трябва да включва, в допълнение към посочените по-горе права, следното:

- ✓ правото на достъп до материалите по делото;
- ✓ правото да се уведомят консулските власти и едно лице;
- ✓ правото на достъп до спешна медицинска помощ;
- ✓ максималния брой часове или дни, през които заподозрените или обвинените лица могат да бъдат лишени от свобода, преди да бъдат представени пред съдебен орган.

Примери за образец на писмо за правата в наказателното производство и в производството по европейска заповед за арест (ЕЗА) могат да бъдат намерени съответно в приложения 1 и 2 към [директивата](#).

Заподозрените и обвиняемите трябва също да бъдат информирани в достатъчна степен за престъпното деяние, в което са заподозрени или обвинени, за да могат ефективно да упражнят правото си на защита и да за се гарантира справедливост на производството. Те трябва също да бъдат информирани за причините за ареста или задържането, включително за конкретното престъпление.

На последно място, те (и техните адвокати) трябва да имат свободен достъп до основни документи, за да оспорят законността на ареста или задържането, както и до всички веществени доказателства (включително оправдателни), които се съхраняват от органите.



За по-подробно описание, моля, вижте Наръчника на Fair Trials за Директивата за правото на информация, достъпен [тук](#). За кратко представяне на основните точки от Директива 2012/13/ЕС, моля, вижте докладите на Агенцията на Европейския съюз за основните права (FRA) „[Права на практика: достъп до адвокат и процесуални права в наказателни производства и производства по европейска заповед за арест](#)“ и „[Права на заподозрени и обвинени лица в ЕС: превод, устен превод и информация](#)“ които включват специални раздели за правото на информация. Следният доклад от проекта на ЕС „От закона към практиката: укрепване на процесуалните права при полицейско задържане (ProRPC)“, който предоставя обзор на стандартите, регионалните предизвикателства и примери за обещаващи практики, също е достъпен [тук](#).

Директива 2013/48/ЕС относно **правото на достъп до адвокат** установява основни изисквания относно правата на заподозрени и обвинени лица в наказателни производства и в случаи на европейска заповед за арест. Тя се прилага от момента, в който лицето бъде уведомено от властите, че е заподозряно или обвинено в престъпление, до приключването на наказателното производство.

Тази директива се основава до голяма степен на принципите и стандартите, установени в съдебната практика на Европейския съд по правата на човека, като например [делото Salduz срещу Турция \(2008 г.\)](#), според което достъпът до адвокат от първия полицейски разпит е основно изискване за справедлив процес и че ограниченията на това право като цяло невъзвратимо нарушават правата на защитата.

Член 3, параграф 2 уточнява, че обвиняемите или заподозрените имат право на достъп до адвокат без неоправдано забавяне, от най-ранния от следните моменти:

преди разпита от полицията или друг правоприлагащ или съдебен орган



когато органите извършват определени действия по разследването или събирането на доказателства



след задържане



когато лицето е призовано да се яви пред наказателен съд

Освен това трябва да се гарантира поверителната комуникация с адвоката, ефективното му участие по време на разпита и присъствието му при ключови действия по разследването. Директивата изисква също така, ако статутът на дадено лице се промени от свидетел на заподозрян, разпитът да бъде незабавно прекратен и лицето да бъде информирано за правата си, включително правото на достъп до адвокат. По отношение на процедурите по ЕЗА директивата гарантира достъп до адвокат в държавата на изпълнение и възможността за назначаване на такъв в държавата на издаване.



За по-подробно обяснение и кратък преглед на основните разпоредби можете да се запознаете със следните материали: докладът на Агенцията на Европейския съюз за основните права „[Права на практика: достъп до адвокат и процесуални права в наказателни производства и производства по европейска заповед за арест](#)“ и набор от инструменти на Fair Trials [относно Директивата за достъп до адвокат](#).

Директива 2016/1919/ЕС относно **правото на правна помощ** установява общи минимални стандарти за достъп до държавно финансирана правна помощ за заподозрени, обвиняеми и издирвани лица в производства по европейска заповед за арест. Нейното значение се състои в гарантирането на равен достъп до правосъдие и защитата на правото на справедлив процес.

Настоящата директива е тясно свързана с Директивата за правото на достъп до адвокат и има за цел да гарантира същото право чрез публично финансиране, т.е. финансиране от държава членка на помощта от адвокат, като по този начин позволява упражняването на правото на достъп до адвокат и осигурява неговата ефективност.

Тя се прилага за заподозрени или обвиняеми в наказателни производства, които се ползват от горепосоченото право на достъп до адвокат съгласно съответната директива и отговарят на един от трите допълнителни критерия:

Лицата са лишени от свобода.

Законът изисква да бъдат подпомогани от адвокат в съответствие с правото на ЕС или националното законодателство.

Са задължени или имат право да присъстват на разследване или събиране на доказателства.

Тя се прилага и за лица, за които е издадена европейска заповед за арест, които имат право на достъп до адвокат при арест от изпълняващата държава, както и за лица, които, макар и да не са били първоначално заподозрени или обвинени, са станали такива по време на разпита.

За да определят дали дадено лице разполага с достатъчно средства, за да заплати адвокат по наказателно производство, държавите членки могат да приложат проверка на доходите, проверка на целесъобразността или и двете. Във всеки случай проверката на целесъобразността се счита за изпълнена при следните обстоятелства: а) когато заподозряно или обвиняемо лице е представено пред компетентен съд или съдия, който да вземе решение за задържане на всеки етап от производството в рамките на приложното поле на настоящата директива; и б) по време на задържането.

Правната помощ трябва да бъде предоставена без неоправдано забавяне и най-късно:

Преди разпит от компетентния орган.

Преди да бъдат извършени каквито и да било действия по разследването или събирането на доказателства.



По-подробно описание и указания за прилагането на настоящата директива могат да бъдат намерени в [доклада на Комисията до Европейския парламент и Съвета](#), а както и в специализирани набори от инструменти за правна помощ, изготвени в рамките на проекти, финансирани от ЕС, и от неправителствени организации (например [наборът от инструменти за транспониране](#) на Fair Trials и Legal Experts Advisory Panel и [наборът от инструменти за Директивата за правна помощ](#)).

Българското законодателство не борави с термина „заподозряно лице“. Независимо от това, директивите на ЕС се прилагат когато лицето е задържано по данни за извършено престъпление или е призовано да дава обяснение за евентуална причастност към престъпление пред полицейски или други органи до образуването на наказателно производство. В такава ситуация то е „заподозряно лице“ по смисъла на директивите на ЕС. Обхватът на понятието „наказателно производство“ в българското законодателство е по-тесен от този в директивите.

ВЪТРЕШНИ КОНТРОЛНИ СПИСЪЦИ

Различни органи и структури играят роля в защитата на процесуалните права, установени в посочените по-горе директиви. Затова за всеки от тях, като полицейски участъци, места за задържане, съдилища и прокуратури, органи за правна помощ и адвокатски колегии, както и контролни органи, са изготвени кратки контролни списъци, които да им помогнат в дейността им.

За да се гарантира, че институцията или организацията полага всички усилия да допринесе за правилното провеждане на процедурите и зачитането на процесуалните права на заподозрените и обвиняемите, всяка от тях следва да зададе следните примерни въпроси:

Полицейски управления / разследващи органи



Разполага ли полицейското управление със звукоизолирани стаи за срещи между адвокати и клиенти?



Разполага ли с национална база данни на преводачи на писмен текст и устни преводачи?



Уведомява ли се адвокатът без неоправдано забавяне след лишаване от свобода и преди започването на разпита, включително когато се провежда „разузнавателна беседа“?

- ✓ Има ли устен превод по време на разпита и за незабавно упражняване на правото на защита, когато заподозряното лице не говори или не разбира езика?
- ✓ Писмото за правата отпечатано ли е на няколко езика/формата, лесно достъпно ли е и и достъпно ли е и предоставя ли се незабавно след задържането?
- ✓ Има ли стандартна процедура, която да помага на заподозрените да кандидатстват за правна помощ директно от полицейското управление?
- ✓ Има ли оборудване за устен превод (слушалки, кабинки) на разположение 24 часа в денонощието, 7 дни в седмицата във всички институции?
- ✓ Изготвено ли е писмото с правата на прост и достъпен език и, когато е необходимо, обяснено ли е устно на заподозрения?
- ✓ Записва ли се всеки отказ от правото на адвокат или правна помощ и проверява ли полицейският служител дали отказът е информиран, доброволен и недвусмислен?
- ✓ Извършва ли се основна проверка за уязвимост и възраст при първия контакт?

Места за задържане

- ✓ Има ли специални конфиденциални стаи за срещи между адвокати и задържани лица и използват ли се те редовно?
- ✓ Информира ли се незабавно поне едно трето лице (например роднина или работодател) за задържането, ако задържаният желае това?
- ✓ Има ли вътрешни процедури за подпомагане на задържаните лица при кандидатстване за правна помощ и при получаване на информация за решенията?
- ✓ Има ли възможност за медицински преглед без неоправдано забавяне на задържаните деца и други видимо уязвими лица, с мерки за постоянен мониторинг на здравето и психичното здраве, когато е необходимо?
- ✓ Могат ли задържаните лица да се свържат с адвокат без неоправдано забавяне (например по телефон, поща или чрез други средства) и ограничават ли се произволно такива контакти?
- ✓ Информацията за правата и за начините за получаване на правна помощ поставена ли е на видно място и достъпна ли е в писмен вид в помещенията за задържане?
- ✓ Децата задържат ли се заедно с възрастни, освен в случаите, когато документирана оценка на най-добрия интерес оправдава изключение?
- ✓ Когато дете е задържано, уведомява ли се незабавно носителят на родителска отговорност (или друг подходящ възрастен) и осигуряват ли се редовни семейни посещения, като се избягва задържането в изолация?

Съдилища и прокуратура

- В началото на ключовите съдебни заседания съдът проверява ли дали обвиняемият разбира естеството на обвиненията и основните си процесуални права?
- Имал ли е обвиняемият реална възможност да се консултира с адвокат преди съдебния процес или други решаващи процесуални стъпки и проверява ли съдът това?
- Когато обвиняемият се яви без адвокат, съдът проверява ли дали това е резултат от валиден отказ от правото на адвокат или от друг проблем (напр. забавяне на правната помощ)?
- Проверява ли съдът лично всеки отказ от правото на адвокат, за да се увери, че той е информиран, доброволен и недвусмислен, и след това записва ли проверката в досието?
- Решенията за правна помощ основават ли се на ясни критерии, взети в срок, който не забавя производството, и преразглеждани ли са, когато справедливостта е изложена на риск?
- Предоставя ли се устна преводаческа помощ и, когато е необходимо, писмен превод на основни документи, за да може обвиняемият да следи и да участва ефективно в производството?
- Когато обвиняемият е дете, съдът адаптира ли графика, обясненията и провеждането на заседанието, за да гарантира ефективното участие на детето? Гарантира ли съдът присъствието на родител (или друг определен възрастен)?

Органи за правна помощ / Адвокатски колегии

- Има ли система за дежурни адвокати, която гарантира наличието на адвокати в полицейските управления и съдилищата по всяко време?
- Ясно ли са определени и публикувани критериите за допустимост на правната помощ (по наличието на средства и/или по целесъобразност) и съответстват ли те на минималните стандарти на ЕС?
- Определени ли са и спазват ли се сроковете за вземане на решение по молбите за правна помощ, така че достъпът до адвокат да не се забавя неоснователно?
- Адвокатите, предоставящи правна помощ, получават ли обучение по процесуалните права в ЕС и, когато е уместно, по представяването на деца и уязвими лица?
- Съществува ли механизъм за преразпределяне на дела за правна помощ, когато представителството е явно неефективно, с цел да се защити правото на справедлив процес?
- Има ли задължителни модули за обучение, обхващащи идентифицирането на уязвимостта, развитието на децата, техниките за комуникация с деца и оценката на най-добрия интерес за всички длъжностни лица, които работят с деца в наказателни производства?
- За полицията, прокурорите и съдиите: Участието в тези специфични за децата и фокусирани върху уязвимостта обучения представлява ли формално изискване за назначаване по дела, свързани с деца или други уязвими заподозрени или обвиняеми лица?

Органи за мониторинг/инспекция

- Включват ли посещенията за мониторинг в полицейските управления и местата за задържане специфични проверки за предоставянето на писмо за правата, достъпа до адвокат, достъпа до правна помощ и достъпа до писмен или устен преводач, включително когато се осъществява „разузнавателна беседа“?
- Събират ли се данни за ключови показатели, например времето от ареста до първия контакт с адвокат, честотата и контекста на отказите и броя на отказите за правна помощ?
- Съдържат ли инструментите за инспекция конкретни въпроси относно гаранциите за деца и уязвими заподозрени/обвиняеми лица (например уведомяване на родителите, отделен арест, индивидуални оценки)?

Проект FULL-PROOF

FULL-PROOF е проект, съфинансиран от Европейския съюз, чиято цел е да допринесе за рационализирането на наказателното производство чрез цялостно обсъждане на нарушенията на процесуалните права, които се случват в началните етапи на наказателните производства, по-конкретно тези в Директива 2012/13/ЕС, Директива 2013/48/ЕС и Директива 2016/1919/ЕС.



Ако искате да научите повече за този проект, посетете нашия уебсайт на адрес:

www.full-proof.eu

Консорциумът

Португалия



IPS_Innovative Prison Systems

България



Българският хелзински комитет

Италия



Университета в Болоня

Словакия



Академията на полицейските сили в Братислава

Полша



PPHS

Полската платформа за национална сигурност

Словения



Института за мир

Румъния



Полицейската академия „Александру Йоан Куза“





FULL-PROOF.EU

Съфинансирано от Европейския съюз.

Съфинансирано от Европейския съюз. Изразените мнения и възгледи са само на автора/ авторите и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската комисия. Нито Европейският съюз, нито Европейската комисия могат да бъдат държани отговорни за тях.

